

tää. Leibnizilaisen näkemyksen mukaan ikuiset totuudet perustuvat Jumalan luontoon tai olemukseen. Tästä seuraa, että jos jokin senkaltaisen sekulaareja olioita koskeva oletettavasti välttämätön totuus kuin "vesi = H₂O" oletetaan (*per impossibile*) epätodeksi, Jumalalta puuttuu jokin hänen olemuksellisista piirteistään. Jumala ei kuitenkaan voi olla olemassa ilman olemuksellisia piirteitään, ja näin jos "vesi = H₂O" oletetaan epätodeksi, ei Jumala ole olemassa. Leftowin mukaan tämä on epäuskottavaa: Jumalan olemassaolon ei pitäisi riippua vettä koskevista faktoista. Leftowin oma teoria eliminoikin tämän riippuvuussuhteen. Koska sen mukaan esimerkin kaltaiset välttämättömät totuudet eivät perustu Jumalan olemukseen vaan kuvitteluun ja valintaan, niiden oletetulla epätotuudella ei ole relevanssia Jumalan olemassaololle vaan, kuten voisi sanoa, hänen kuvitteluaktilleen.

Edellä esitelty käy vain johdannosta Leftowin kirjan syvällekäyvään modaalimetafysiikkaan. Massiivinen kirja koostuu 23 luvusta, joissa Leftow käsittelee perusteellisesti muun muassa modaliteettien ja Jumalan luonnetta ja erilaisia sekä teistisiä että ei-teistisiä ratkaisuja modaalimetafysiikan ongelmiin. Samalla Leftow pyrkii perustelemaan oman näkemyksensä paremmuuden vaihtoehtoihin nähden – hän jopa katsoo näkemyksensä käyvän perusteeksi Jumalan olemassaolon puolesta. Kirja on tiiviisti argumentoitu, mikä tekee siitä paikoin raskaslukuinen, ja se edellyttää käsiteltävien aiheiden jonkinasteista tuntemista. Toisinaan Leftowin proosaa vaivaa myös puisevuus. Modernista teistisestä modaalimetafysiikasta kiinnostuneelle Leftowin teokseen tutustuminen on silti suositeltavaa.

DAN-JOHAN EKLUND
TEOL. TRI., HELSINKI

WILLIAM HASKER Metaphysics and Tri- Personal God. Oxford: Oxford University Press 2015. 276 s.

Huolimatta 1900-luvun trinitaarisen teologian renessanssista (mm. Barth, Rahner, Jenson, Gunton) kolminaisuutta ympäröivä perustavanlaatuinen mysteeri, jopa suoranaisten hämmennys, ei ole väistynyt. Trinitaarisen teologian modernit edustajat ovat liittyneet ekumeeniseen traditioon sitä suuremmin problematisoimatta, vaikka muuttamat ovat tarjonneet uusia painotuksia ja sovelluksia.

Teologit eivät esimerkiksi ole käyttäneet juurikaan energiaa pohiaksi, kuinka on ylipäättään mahdollista ajatella, että kristittyjen palvonnan kohteena on yksi Jumala, jolla on kolme eri persoonaa, ilman että kyse on monijumalaisuudesta. Kysymys onkin jäänyt uskonnonfilosofien tehtäväksi.

Nikaian uskontunnustus on kristillisen uskon vahvin tunnusmerkki, jonka oikeastaan kaikki kristilliset kirkot ja yhteisöt avoimesti tai epäsuorasti allekirjoittavat. Siksi siihen kajoaminen on aina riski. Olennainen kysymys onkin, onko meidän nyt tässä omissa ajassamme esittämä ehdotus parempi kuin vanhan kirkon. Toisin sanoen edistäkö ja tarkentaako se jo olemassa olevia määritelmiä vai ovatko meidän määritelmämme väistämättä poikkeamia? William Hasker ajattelee, että oman aikamme kolminaisuusopillinen reflektio jatkaa samaa traditiota, joka on varhaisesta kirkosta asti pyrkinyt ilmaisemaan kirkon praksiksen teoreettisessa muodossa. Omia ratkaisujamme tulee arvioida samoin perusteiden kuin vanhan kirkon: ilmaiseeko se oikein kirkon liturgisen käytännön?

William Hasker lukeutuu analyttisen filosofian traditioon ja hän lähtee avaamaan triniteetiopista käytyä filosofista keskustelua oman oppia-

lansa näkökulmasta. Hasker soveltaa kirjassaan analyttisen teologian metodia; toisin sanoen hän soveltaa teologisiin kysymyksiin analyttiselle filosofialle tyypillisiä metodisia välineitä, joilla pyritään maksimaaliseen selkeyteen ja tarkkuuteen.

Haskerin teos koostuu kolmesta osasta. Ensin hän esittelee triniteetiopin keskeiset teemat, ongelmakohdat, raamattuperusteet ja historian. Jakso on deskriptiivinen ja nojaa pitkälti sekundaarikirjallisuuden varaan (eritoten Lewis Ayres, Khaled Anatolios). Toiseksi Hasker esittää lyhyesti viimeaikaiset triniteettiä koskevat teologis-filosofiset perusmallit, joita teologit ja filosofit ovat muotoilleet (Barth, Rahner, Moltmann, Zizioulas sekä Leftow, Rea, van Inwagen, Craig, Swinburne, Yandell). Kolmanneksi Hasker esittää oman ratkaisunsa asiaan. Kaksi ensimmäistä osiota ovat suppeita, mutta hyvin informatiivisia, selkeitä ja hyödyllisiä johdantoja. Varsinaisen asia tulee kolmannessa osassa.

Hasker liittyy niin kutsuttuun sosiaaliseen trinitarianismiin, joka korostaa Kolminaisuuden persoonien erillisyyttä ja aitoa persoonankaltaisuutta. Jos olioiden ainut ero on esimerkiksi niihin liittyvä perspektiivi, ne ovat käytännössä identtisiä. Samaan tapaan aamutähti ja iltatähti ovat molemmat identtisiä keskenään, vaikka niiden perspektiivisyys on eri. Jos kiellämme sosiaalisen triniteetiopin, jonka mukaan persoonilla on toisistaan eroava persoonallisuus, lähestymme näkemystä, jonka mukaan persoonat eroavat toisistaan vain relaatioidensa suhteen. Tämä taas ei sovi kunnolla yhteen alkukirkon praksiksen kanssa.

Tiivistetysti Haskerin argumentti etenee seuraavasti. Varhainen kirkko tunnustautui yhtä aikaa juutalaisen monoteismin, mutta kohdisti Jeesus Nasarettilaiselle yhtäläisen kunnian kuin Jahvelle. Samoin jokaiselle Kolminaisuuden persoonalle annettiin – eri muodoissa – määritelmä "on Jumala". Jokainen näistä persoonista on itsenäinen tiedon,

tahdon ja toiminnan keskus, mutta jokainen on perikoreettisesti osallisen toisista. Persoonan eroavat toisistaan prosessioiden kautta: Isä on ”syntymätön”, Poika ”syntyy” ja Pyhä Henki ”lähtee”. Persoonia kuitenkin yhdistää se, että jokainen niistä jaa saman jumalallisen luonnon.

Kuinka tämä jännitteinen tilanne voidaan ratkaista? Hasker esittää, että modernin filosofian piirissä esitetty konstituution käsite kykenee poimimaan hyvin edellä mainitut teesit siten, että klassinen kolminaisuusoppi on ainakin metafysisesti mahdollinen. Konstituutiolla tarkoitetaan esimerkiksi seuraavaa: Lipun ja kankaan suhde on konstitutiivinen siten, että kangaspala konstituoii lippua. Kangas ja lippu ovat kuitenkin eri asioita ja lippu voi lakata olemasta, vaikka kangas pysyy olemassa. Vastaavasti samasta kivistä veistetty patsas ja sen jalusta ovat eri asioita, vaikka ne koostuvat samasta kivistä. Voimme sanoa ”patsas on kivi” ja ”kivi on patsas”, jolloin lauseen olla-verbi ei ilmaise identiteettiä, vaan konstituutiosuhdetta. Haskerin mielestä tämä ratkaisee useita niistä ongelmista, jotka vaivaavat ”Jumalan” ja jonkin kolminaisuuden persoonan välisen suhteen ilmaisua, kuten esimerkiksi Athanasiuksen uskontunnustuksen lause: ”Samoin Isä on Jumala, Poika on Jumala ja Pyhä Henki on Jumala, eikä kuitenkaan ole kolmea Jumalaa, vaan yksi Jumala. Samoin Isä on Herra, Poika on Herra ja Pyhä Henki on Herra, eikä kuitenkaan ole kolmea Herraa, vaan yksi Herra.”

Kolminaisuudessa konstituoi-va tekijä on yksi jumalallinen luonto ja se mikä konstituoidaan on yksittäinen jumalallinen persoona. Tässä kohden Hasker kritisoi muun muassa Augustinusta siitä, että tämän mukaan jokainen persoona on identtinen jumalallisen luonnon kanssa. Tästä seuraa Haskerin mukaan tarpeeton paradoksi, joka juontuu pitäytymisestä yksinkertaisuusoppiin. Haskerin ratkaisu edellyttääkin tästä opista luopumista.

Haskerin malli tarjoaa yhden intuitiivisesti järkevän mallin ymmärtää kolminaisuuden ja ykseyden välinen suhde, eikä se edellytä vetoamista paradoksiin. Tämä on mallin etu. Hasker kyllä myöntää, että muitakin vastaavia malleja on olemassa. Esimerkiksi käy Leftowin aikamatkaaja, joka elää samassa hetkessä kolmessa eri persoonassa. Jäljelle jää kuitenkin ratkaistavia ongelmia. Yksi sosiaalisen triniteettiopin ongelmista on, että Jumala konstituoi tekijänä ei näytävä olevan agentti, vaan ainoastaan persoonat ovat agentteja. Missä mielessä tämä ongelma koskee ontologiaa ja missä mielessä semantiikkaa lienee seuraava olennainen keskustelun aihe.

OLLI-PEKKA VAINIO
DOS., RIIHIMÄKI

ARIEL HESSAYON & SARAH APETREI (ED.)
An Introduction to Jacob Boehme. Four Centuries of Thought and Reception.
Routledge Studies in Religion 31. London: Routledge 2014. 315 s.

Kahden brittihistorioitsijan, Ariel Hessayonin ja Sarah Apetrein toimittama artikkelikokoelma pyrkii luomaan ensimmäistä kertaa kokonaiskuvan Jacob Böhmien (n. 1575–1624) vaikutushistoriasta neljältä vuosisadalta. Johdannon ja kokoaivan loppukatsauksen lisäksi teos sisältää kolmetoista artikkelia Böhmien ajattelun taustoista ja vastaanotosta luoden erittäin rikkaan ja moni-ilmeisen kuvan Görlitzin suutarin teosofis-mystisten kirjallisten näkyjen inspiroivasta luonteesta.

Jacob Böhme sijoittuu aatehistoriallisesti monille eri rajapinnoille. Böhmien elämänkulun sekä sosio-kulttuurisen taustan esittelevä Hes-

sayonin artikkeli avaa näkymää kolmikymmenvuotisen sodan varjostamiin 1600-luvun alun Ober-Lausitziin, Sleesiaan ja erityisesti Görlitziin. Görlitzin suutari joutui huomiota herättäneine näkyineen ja kirjoitukseineen poikkiteloin kirkkoherra Gregor Richterin (1560–1624) edustaman puhdasoppisen luterilaisuuden kanssa. Vaikka kirkollinen auktoriteetti rajasi Böhmen puhtaan luterilaisuuden ulkopuolelle, hän ei pyrkinyt perustamaan mitään lahkokuntaa.

Hessayonin kuvausta täydentävät Andrew Weeks ja Leigh T. I. Penmanin artikkelit. Weeks sijoittaa Böhmen sosiaalisesti rahvaan ja sivistyneistön rajalle ja aatehistoriallisesti aikakausien rajalle. Böhmen aikaan nykyinen rajakaupunki Görlitz sijaitsi Euroopan sydämessä, Krakovasta Pariisiin johtavan keskeisen kauppateiden *via regian* varrella. Kauppatavaran lisäksi Görlitz oli avoin erilaisille uskonnollisille suuntauksille. Kaupungissa vaikutti esimerkiksi kalvinisteja sekä Schwenkfeldin ja Paracelsuksen kannattajia. Tässä ympäristössä Böhme imi vaikutteita keskiaikaisesta mystiikasta, kabbalasta, alkemiasta, radikaalireformaatiosta ja spiritualistisista suuntauksista yhdistellen niistä omaperäisesti aineksia kirjoituksiinsa. Weeks näkee Böhmien kurrottaneen uuden ajan rajalta kohti tulevaa ja valmistaen tietä yksilökeskeiselle modernille ajalle. Penman puolestaan murskaa myytin Böhmeistä yksinäisenä eksentrikkona avaamalla hänen aatetoveriensä verkoston sosiaalisen taustan koko kirjavuudessa käsityölläisistä aatetelisiin.

Rajapinnoista, joille Böhme sijoittuu, vähäisin ei ole ymmärrettävyyden raja. Böhmeille avautui ekstaattis-mystisissä kokemuksissa todellisuuden henkinen rakenne tavalla, joka pakotti hänet kirjottamaan. Tuotteliain kausi hänellä oli 1620–1624, jolloin hän kirjotti kahta vaille kaikki kolmestakymmenestä jälkipolville säilyneestä tekstikokonaisuudestaan. Kirjoituksissaan hän